

solum et fructu, sed mancipio etiam ac nexu tua esse libentissime agnoscam? Et vero si recte ratiocinamur, cui potius Britannorum, Saxonum, Normannorum res gestas offerre debui, quam Majestati Tuæ, quæ non modo quas singuli singulas ditiones obtinuerunt, has una universas hæreditario jure adisti, verum etiam omnes istorum omnium virtutes animo plane heroico es complexa? quæ sola tot annos in communiibus Europæ totius tempestatibus dulcissimæ patriæ tuæ beatissimam tranquillitatem infudisti: quæ denique sola, quid in summa potestate summa bonitas possit, tuo nos exemplo docuisti. Sed alterius sunt hæc operis, alterius temporis. Interim vero serenissimam majestatem tuam supplicissime rogatam volo, ut quem hactenus beneficiis tuis quam amplissimis ornatum esse voluisti, eum deinceps regia tua et benignitate complecti, et auctoritate tueri digneris. Deus optimus maximus Majestatem Tuam nobis reique publicæ Christianæ quam diutissime incolumem conservet.

Serenissimæ Majestatis Tuæ devotissimus

HENRICUS SAVILE.

WILLELMI MALMESBURIENSIS MONACHI GESTA REGUM ANGLORUM

ATQUE

HISTORIA NOVELLA.

Ad fidem codicum mss. recensuit

THOMAS DUFFUS HARDY.

(Londini, sumptibus Societatis, 1840, in-8°, 2 vol.)

PRÆFATIO.

Quod de Willelmi Malmesburiensis monachi vita compertum habemus, quibus parentibus ortus (7), non aliunde notum nisi ab ipso passim allatis. Patrem genere Normannum et matrem Saxoniam innuere videtur lib. 1 *Gestorum regum*, inquiens: « Quia utriusque gentis sanguinem traho; » et circa libri 11 finem: « Nec hæc dicens virtuti Normannorum derogo, quibus tum pro genere, tum pro beneficiis fidem habeo. » De anno quo natus sit nihil constat (8).

Malmesburiensis majorem suæ vitæ partem exegisse videtur inter claustra monasterii de quo illi nomen; omne tempus quod in religiosis monasticisque officiis non expendebatur, litteris scientiæque devovens.

(7) Lelandus, Cavus, Tannerus, Warthon et alii asserunt ejus familiæ nomen fuisse *Somerset*, sed eorum sententia nulla stat firma auctoritate.

(8) In *Commentario in Jeremiam* Malmesburiensis notat se « multo ante, in diebus juventutis suæ, in scribenda historia quasi ludendo versatum fuisse, seque tunc temporis quadragesimum ætatis annum attigisse. » Alias quædam narrat quæ in diebus Henrici regis evenerant; unde deduci potest Henricum jam e vita sublatum. Nunc, posito quod verba *multo ante* decem annorum lapsum innuant, cum ejus regum et pontificum Historiæ in anno 1125 absolutæ fuerint, quæ hic referuntur juxta annum 1135 scripta esse oportet, tempore quo Henricus e vivis est sublatus, unde Willelmum circa annum 1095 aut 1093 natum statuendum esset. Sic ratiocinatur Sharpius; sed nulla hic adest satis firma ratio Malmesburiensis ortum, sive ad unum sive ad alterum ex his annis referendi. Hypothesis quod Henricus rex nuper admodum defunctus esset, ex qua fluit supradicta deductio, vix allatis testimoniis constare videtur. Hoc tamen clare patet, nempe, auctorem Historiæ in quam præstantissimi præsentis ætatis critici maxima eruditionis et judicii encomia profuderunt, vix annis viginti quinque natu majorem præcipuam operis sui partem absolvissæ.

præcipua tamen regni monasteria adiit colligendorum librorum gratia (9). Eximium Ingenii ejus acumen et doctrinæ excellentiam testantur non minus quam viginti diversorum operum tituli, quæ omnia ante quinquagesimum ætatis annum composuit (10). Fama ejus late diffusa, crebro et non ab unius nobis monachis rogatus, patroni eorum historia vel monasterii foundationis scribendis partes assumpsit. Inter Malmesburienses tamen nullus ejus memoriam satis magna veneratione prosecutus est, ut aliquod vitæ tanti viri scriptum monumentum relinqueret (11). Ejus mortis ut et natalis incertum tempus; sed ex eo quod ejus ultimum opus in ipsis ejus ætatis maximi gravissimique momenti temporibus, videlicet anni 1142 eventibus abrupte desinat, satis generaliter illum hoc anno aut sequenti interiisse supponitur.

In paucis istis continetur quidquid de vita notum est viri, qui judicii maturitate et sua tuta rerum notitia omnes antiquos Angliæ historiæ scriptores facile præcelluit.

Duo præcipua et longe majoris momenti Willelmi Malmesburiensis opera. — *Gesta regum Anglorum et Historia novella*, in his voluminibus prelo mandantur. Prius quinque complectitur libros, posterioribus tribus insumitur.

Liber primus *Gestorum regum Anglorum* Magnæ Britanniæ historiam succincte tangit ex quo eam obtinere Romani usque ad eorum expulsionem; inde prosequitur synchronicam regnorum Saxonorum principum historiam, a primo hujus gentis in Angliam adventu, usque ad Ecgberti tempus, qui diversa regna animi magnitudine compescuit, et ea, uni conquadrans imperio, ad uniformæ dominium vocavit.

In secundo libro exarata est Occidentalium Saxonum regni historia secundum Anglo-Saxonum atque Anglo-Danorum principum seriem, usque ad Haroldi mortem, Normannorumque adventum.

Liber tertius Willelmi primi regno totus insumitur.

Liber quartus et liber quintus historiam ad annum 1120 deducunt. In quarto etiam magni momenti occurrit relatio primæ Christianorum contra Saracenos expeditionis, cum vivida ducum cruce signatorum adumbratione.

Quo vero ætatis suæ anno *Gesta regum Anglorum* vel inceperit vel absolverit Malmesburiensis, certo definitum non potest. Non sine aliqua verisimilitudine hanc narrationem inter annum 1114 et 1123 exaratam fuisse conjicit, illamque ab ipso variis in posterum temporibus ad incudem revocatam, pluribus magni momenti additionibus auctam, stylum modumque dicendi nonnunquam mutatam; interdum, delictis quæ prius admiserat, alia substituit (12) illos enixe rogans qui ampliora noverint quam ipse habuit ut ea cum ipso communicare velint in margine saltem sui operis addenda.

Historiam Novellam ultimum esse Willelmi Malmesburiensis fetum supponitur. Hujus operis initio retrospectiva occurrit ultimæ partis regni Willelmi I compendiose exarata expositio historiaque ad annum 1142, quo liber desinit, protenditur. Evidenter patet hoc opus post regis Willelmi I obitum inceperit et ad annum 1142 deductum. Quamvis integra sit ejus pars quæ absoluta est, imperfecta tamen relicta fuit: brevi relatione fugæ imperatricis Maldæ ab Oxonia, narratio concluditur; quæ tamen auctor in

(9) Malmesburiensis alibi assertit se libris non paucis monasterii sui bibliothecam ditasse; deque aliis loquitur quos Cantuariæ, Bury St. Edmunds, etc., viderat (GALE, III, pp. 298, 376).

(10) En Malmesburiensis operum catalogus; aliosque illi plures Tannerus ascribit. — 1° *Gesta regum Anglorum*. — 2° *Historia novella*. — 3° *Gesta pontificum*. — 4° *Passio sancti Indracti martyris*. — 5° *De Vita sancti Aldelmi*. — 6° *De Vita sancti Dunstani archiepiscopi*. — 7° *Vita sancti Patricii*. — 8° *Miracula sancti Benigni*. — 9° *De Antiquitate Glastoniensis Ecclesiæ*. — 10° *Vita sancti Wulstani episcopi Wigorniensis*. — 11° *Chronica*. — 12° *Miracula sanctæ Elfgifæ*. — 13° *Itinerarium Joannis abbatis Meldunensis versus Romam*. — 14° *Expositio Threnorum Hieremiæ*. — 15° *De Miraculis Mariæ Virginis*. — 16° *De serie Evangelistarum, nullo non genere carminis*. — 17° *De Miraculis beati Andrewæ*. — 18° *Abbrecciatio Amalarii de ecclesiasticis officiis*. — 19° *Epitome historiæ Haimonis Floriacensis monachi a Justiniano ad Carolum Magnum*. — 20° *De dictis philosophorum*.

(11) Leland, qui cuncta ad eum pertinentia collegisse videtur, indignans observat apud monachos Malmesburienses præstantissimi ex suis memoriam fere periisse.

(12) Apud nonnullos opinio invaluit quod Malmesburiensis primum non ultra tertium librum opus hoc produxerit. Nullus editori occurrit manuscriptus codex qui tres istos libros tantum complectatur, illicque dubium videtur utrum tres primi libri a Malmesburiensi editi fuerint, priusquam integrum opus absolveretur. Contrarium tamen sentit Sharpus, sed nullam attulit suæ sententiæ probationem. Quod Malmesburiensis in prologo ad quartum librum scribit, pro certo conclusioni a Sharpio deductæ suffragatur. « Scio, inquit Malmesburiensis, plerisque videri quod gestis nostri temporis regum scribendis stylum applicarem, dicentibus quod in ejusmodi scriptis sæpe naufragatur veritas et suffragatur falsitas, quippe præsentium mala periculose, bonæ plausibiliter dicuntur. Eo fit, inquit, ut, quia modo omnia magis ad pejus quam ad melius sint proclivia, scriptor obvia mala propter metum prætereat, et, bona si non sunt, propter plausum confingat. Sunt alii qui, nos ex segnitie sua metientes, impares tanto muneri existimant, et hoc studium prava suggillatione contaminant. Quapropter jam pridem, vel illorum ratiocinio vel istorum fastidio percussus in otium concesseram, silentio libenter adqui scens; sed dum aliquandiu solutus inertia vacassem, rursus solitus amor studiorum aurem vellit et manum injecit. Accessere amicorum meorum stimuli ut opus meum productius ducerem, ad quod efficiendum jam satis sum dispositus. » Aliud quoque occurrit quod pari modo sententiæ Sharpi suffragatur: D. Thomæ Philippi ad manum adest duodecimi sæculi ms. (*Ms. Phillips*, n° 237), qui olim ad Cambray monasterium in Normannia pertinuit, in quo, inter alia, trium primorum librorum operis cui titulus: *Gesta regum Anglorum* compendium continetur; non dissimilem, ampliorem tamen, habuit etiam Hieronymus Commelinus (Heidelberg 1587), qui eum prelo subiecit, ignoto sibi auctore, velut Bedæ. *Historiæ ecclesiasticæ* continuationem. Ms. quo usus est Commelinus multa habebat quæ in D. Thomæ Philippis codice desunt; sed pro certo addidit materiam in nullo eorum qui nunc exstant mss. *Gestorum regum Anglorum* reperire est. Non dubitandum videtur quin Malmesburiensis quartum quintumque operis hujus librum ad præcem Roberti Glocestriæ comitis confecerit, cui libri nuncupatoriam inscripsit; nec parum admirationis affert quod hæc dedicatio in plerisque mss. ad calcem tertii libri occurrat, quæ ad totum opus refertur. Quod præfationes ad unumquemque librorum post absolutum opus scriptæ fuerint, constat: vocabula passim in his præfationibus legere est, quæ opinioni eorum vehementer suffragantur qui sentiunt tres primos libros, etsi evidenter ante alios scripti sunt, editos non fuisse tamen priusquam totum opus absolveretur.

animo habebat alias fusius revolvare, sed hoc illi non est concessum. Fauste tamen contigit ut totum opus reviseret quo præsens constat editio, nonnullisque magni momenti emendationibus et additamentis illustraverit.

A tempore Bedæ usque ad Malmesburiensis ætatem, scilicet quatuor sæculorum spatio, Anglorum historia brevibus tantum et jejunis annalibus constat, in quibus nulla documentorum historicorum ad rationis crism deductio, nulla eventuum, quoad regiminis politici statum, ponderatio. Malmesburiensis, ut suos monet lectores, primus fuit post Bedam qui ad altiore meri annalistæ famam conscendere niteretur, cont. nuamque Angliæ historiam conscribere aggressus sit. « Res, inquit, Anglorum gestas, Beda, vir maxime doctus et minime superbus, ab adventu eorum in Britanniam usque ad suos dies plano et suavi sermone absolvit; post eum non facile, ut arbitror, reperies qui historiis illius gentis Latina oratione texendis animum dederit. Viderint alii si quid earum rerum jam invenerint, vel post hæc inventuri sint; noster labor, licet in quærendo sollicitas duxerit excubias, frustra ad hoc tempus consumpsit operam. Sunt sane quedam vetustatis indicia chronico more et patrio sermone per annos Domini ordinata. Per hæc senium oblivionis eluctari meruerunt quæcumque tempora post illum virum fluxerunt. Nam de Ætelwardo, illustri et magnifico viro, qui chronica illa Latine aggressus est digerere, præstat silere cuius mihi esset intentio animo, si non essent verba fastidio. Nec vero nostram effugit conscientiam domini Edmeri sobria sermonis festivitate elucubratum opus; in quo a rege Eadgaro orsus usque ad Willelmum primum raptim tempora perstrinxit, et inde licentius evagatus usque ad obitum Anselmi (13) archiepiscopi, diffusam et necessariam historiam studiosis exhibuit. Ita prætermittis a tempore Bedæ ducentis et viginti et tribus annis, quos iste nulla memoria dignatus est, absque litterarum patrocinio claudicat cursus temporum in medio: unde mihi tum propter patriæ charitatem, tum propter adhortantium auctoritatem, voluntati fuit interruptam temporum seriem sarcire, et exarata barbarice Romano sale condire; et, ut res ordinatus procedat, aliqua ex his, quæ sæpe dicendus Beda dixit, deslorabo, pauca perstringens, pluribus valefaciens. »

Præcipui fontes ex quibus suam Malmesburiensis Historiam hausit in tres classes dividi queunt:

Primo: Auctores et documenta quæ nunc adhuc exstant, quales sunt Gildas, Nennius, Beda, Saxonum Chronica et Leges, Asser, Æthelwardus, Eadmerus, Osbornus, Goscelinus, Hariulfus, alique antiqui scriptores, originales chartæ, epistolæ, alique documenta (14).

Secundo: Documenta quæ ex nunc deperditis auctoritatibus profluunt, qualia sunt metrica commenta, historica traditiones, chartæ, epistolæ, biographicæque notitiæ.

Tertio: propria rerum notitia quarum ipse testis fuerat, vel a testibus fide dignis didicerat.

Cum Malmesburiensi in animo esset fidelem et candidam ut daret eventuum narrationem, quidquid colligere potis erat sibi comparavit. Non semel tamen confitetur laborum studiorumque suorum exitum nullo modo intentioni respondisse. Sic enim ille: « Si quis vero hæc quoque captus amore leget, sciat me nihil de retroactis præter cohærentiam annorum pro vero pacisci, fides dictorum penes auctores erit. Quidquid vero de recentioribus ætatibus apposui, vel ipse vidi, vel a viris fide dignis audivi. Cæterum, in utramvis partem, præsentium non magnipendo iudicium; habiturus, ut spero, apud posteros post decessum amoris et livoris, si non eloquentiæ titulum, saltem industriæ testimonium. »

Quæ a scriptoribus ipso antiquioribus desumpsit, ea propriis adnotationibus ita intermiscuit, ut a narratione vix separari queant. Quæcumque necessaria sibi visa sunt ad elucidationem morum usuumque populorum in diversis historiæ eorum periodis, sive quoad regni regimen et leges, sive quoad artes, summa cum ingenii laude statuuntur. Ubi vero materia non abundat, vel historica facta nullius sunt momenti, tum opus suum anecdoticis vivificat, (15) sæpe vividis coloribus individualis indolis prominentia lineamenta describens, et miro artificio vel minima circa se degentium acta perstringens.

Ejus Historia dramaticæ fabulæ assimilata est, in qua rerum relatio integra offertur, remoto narrationis non interruptæ tædio. Opus suum amico patronoque suo Roberto, Glocestriæ comiti, spurio Henrici primi regis filio, dedicavit. Robertus, juris militiæque peritus, singulari litterarum studio flagrabat; justitiæ observantissimus fuisse traditur: si enim, animis omnium Mathildæ Stephanoque infensis, regnum affectavisset, certe via patebat, sed filii et iurijurando satæ satius habuit. Circa finem operis cui titulus: *Gesta regum Anglorum*, sic ipsum alloquitur Malmesburiensis: « Litteras ita fovetis, ut cum sitis tantarum occupationum mole districti, horas tamen aliquas vobis surripiatis, quibus aut ipsi legere, aut legentes possitis audire. Digno itaque moderamine fortunæ vestræ celsitudinem componitis, dum nec militiam propter litteras postponitis, nec litteras propter militiam, ut quidam, conspuitis; in quo etiam scientiæ vestræ patescit miraculum, quia, dum libros diligitis, datis iudicium quam avidis medullis fontem eorum comibiliteris; multæ siquidem res, etiam cum non habentur, desiderantur; philosophiam nullus amabit qui eam extrema satietate non hauserit. »

Rogat Malmesburiensis sibi vituperationi non vertendum quod narratio sæpe regionis suæ limites transgrediatur. Eam ipse quasi multarum historiarum breviarium designavit, etsi propter ampliorem, quæ ad Angliam spectat, documentorum copiam, *Gesta regum Anglorum* inscripserit.

Valde tamen dolendum est quod non uno in loco legendas historiæ interseruerit; commenti tamen ne insimuletur (16), quibus auctoritatibus nitatur studiose monet. Memnisse etiam quisque debet quod Malmesburiensis ævo miraculosæ narrationes in manibus omnium versarentur, religiosæque vulgi fidei intime connecterentur. Et rectissime notat Sharpius nemini in mentem unquam venisse ut Livio aut aliis histo-

(13) Eadmerus, quo tempore Malmesburiensis sua *Gesta regum Anglorum* in lucem edidit, Historiam suam Anselmi Cantuariæ archiepiscopi obitu concluserat. Illam postea usque ad archiepiscopi Radulphi necem, anno 1122, prosecutus est.

(14) Inde non inferendum quod Malmesburiensis originales chartas vel epistolæ semper verbatim inseruerit; illas solummodo coarctat, aliquando tamen integra documenta inseruntur.

(15) Loco quodam post varia allata, se diutius lectorum patientia non abuserum, promittit, quamvis, si nimio sibi non credit, anecdotorum varietas nemini tædio habenda, nisi morosus ita sit, ut Catonis supercilium æmuletur.

(16) Exempli gratia, ubi de Oswaldi reliquiis loquens sic scribit: « Quo loci quia opinione fluctuo utrum ad hunc u. em serventur, præcipitem affirmationem non emitto: si quid alii historiographi temere sunt professi, ipsi viderint; mihi fama vilis constet, ne quicquam nisi absoluta fide dignum pronuntiet. »

riographis vitio vertatur prodigiorum, quorum in historiis mentionem faciant, narratio. Ex quibusdam tamen passim allatis conjici posset Willelmum miraculosis, quas ipse narrat, legendis fidem non usquequaque adhibuisse; ubi enim Ælfredi Magni exitum narratione prosequitur, prodigiaque refert quæ traditione vulgabantur, scilicet, animam defuncti, resumpto corpore, noctibus per ecclesiæ cathedralis interiora oberrare, sic scribit: «Has sane nœnias sicut cæteras, ut credant nequam hominis cadaver post mortem dæmone agente discurrere, Angli pene innata credulitate tenent, a gentilibus nimirum mutuantes, sicut ait Virgilius :

Morte obita, quales fama est volitare figuris (17). »

Sub quodam tamen respectu hæc miraculosa commenta non aliqua utilitate carent; frequenter enim, inter tot inepta absurdaque, exquisitas pretiosasque continent notiones quibus mores et usus illustrantur; indeque in ætatem ad quam spectant magna lux affulget. Multa quoque horum commentorum ita a præcipua narratione sunt distincta, ut interpolata fuisse recte concludas. In quibusdam ex manuscriptis quos consulimus, legendas commentitias invenimus, quas melioris notæ codices omittunt.

Quod vero Willelmus Malmesburiensis moderatus et a partium studio alienus scriptor exstiterit, cunctis qui ejus lecturi sunt historiam manifeste patebit; scripsit ut sentielat, bonos laudans malosque reprobaus; dum virtutum exempla magna cum existimatione commendat; vitia, simul pungentibus meritis spiculis perstringit. Ubi de Willelmo I loquitur, hæc verba facit: « De Willelmo rege scripserunt, diversis incitati causis, et Normanni et Angli: illi ad nimias efferati sunt laudes, bona malaque juxta in cœlum prædicantes; isti pro gentilibus inimicitias, scædis dominum suum proscindere conviciis. Ego autem, quia utriusque gentis sanguinem traho, dicendi tale temperamentum servabo: bene gesta, quantum cognoscere potui, sine fuco palam efferam; perperam acta, quantum sufficiat scientiæ, leviter et quasi transeunter attingam; ut nec mendax culpetur historia, nec illum nota inuram censoria, cujus cuncta pene, etsi non laudari, excusari certe possunt opera. Itaque de illo talia narrabo libenter et morose quæ sint inerbibus incitamento, promptis exemplo, usui præsentibus, jucunditati sequentibus..... Mihi hæc placet provincia, ut mala, quantum queo, sine veritatis dispendio extenuem; bona non nimis ventose collaudem.»

Malmesburiensem virum fuisse probatæ integritatis et eximie veracitatis ex ejus operibus manifestum est. Ubi de his quæ scribit anceps dubitat, etsi hæc temporis sui vulgari fama crederentur, caute progreditur, et eorum quæ narrat auctores quos sequitur sponsores adducit.

Ejus dicendi modus, præcipue in prioribus operibus, aliquando laborem redolet, exquisitis tamen et elegantibus periodis abundat. Opus ejus plerumque classico more scriptum profuit; et quamvis communiter dictio concisa, vehemens nervosaque, nonnunquam tamen verbosa obscuraque judicanda. Ejus opera perlegi nequeunt, quin ex frequentibus testimoniis et felici sententiarum accommodatione, obvies patescat illum Romanorum auctorum scripta pertractavisse, suamque mentem eorum flatu leporibusque imbuuisse. Se ex proposito suum dicendi modum (18) variare non semel declaravit, ne lectori uniformis styli tenor tædium afferret, et a semel dictis retractandis summopere cavet.

Est tamen in quo non immerito reprehendatur auctor præstantissimus: sed volens lapsus est. Ne suum opus chronici formam indueret, in oppositum scopulum illiditur, eventusque frequenter narrat temporis notam omitteus, sive ut ita agens Romanos imitaretur scriptores, sive ut arduo supersederet labore cum tot tantæque adsint quoad notas chronologicæ discrepantiæ in fontibus inspis qui Malmesburiensi ad manum erant. Mos non erat Saxonibus præfinitam cujusque eventus diem in suis annalibus exprimere. In quibusdam harum maximi pretii reliquiarum, quæ Saxonum Chronica inscribuntur, codicibus, res gestæ exhibentur quasi in datis annis occurrerint, dum econtra in aliis codicibus eadem res aliis annis ascribuntur; illis vero discrepantiis mederi nunc facile; nam ex eo fluunt quod chronicorum auctores annum a diversis temporibus auspicerent. Petriburgi, et in cæteris monasteriis a rege Æthelwado fundatis, a vicesima quinta Martii die; Wigornia vero et in monasteriis ab Oswaldo conditis, a vicesima quinta Decembris annum inchoabant; unde in variis Saxonum chronicorum codicibus, res quæ inter festum Nativitatis Domini et ejus incarnationis annuntiationem occurrunt, diversis annis ascribuntur. Asseri chronologia, in vita Ælfredi Magni, non semel mendosa est in statuendo regni Ælfredi initio. Æthelwardus in chronologia principum Saxonum ab annalistarum ejusdem gentis computatione valde diversus invenitur. Istiusmodi scriptores, posito, quasi suæ historiæ fundamento, Saxonum chronicorum codice quem ad manum habebant, illi adhæserunt, sufficientem recognoscendæ temporum veritatis copiam non habentes. Cuique monasterio, intra respectiva Heptarchiæ regna, procul dubio designatus inerat vir aliquis qui, anno desinente, res ad memoriam insignes, quæ non tantum in regno ubi situm erat, contigerant, sed et alia quæ in vicinis regnis occurrerint nosset, scriptis mandaret; inde necessario sequebatur notarum chronicarum discrepantia, cum septentrionales a meridians in anno inchoando variasse constet. Præterea in Saxonum chronicorum codicibus notatio temporum Romanis characteribus designatur contingereque facile potuit ut in exprimendis III, vel IV, vel aliis numeris, unus I insereretur aut omitteretur, quo errore sequentes series erant afficiendæ. Quod cum Malmesburiensem et coævus fugerat, vel ut rem levioris momenti parum curarent, multas Willelmus obvias discrepantias habuit quas debito modo reconciliare impar erat, et ideo narrationis modum elegisse putandus est, qui notis chronicis facile careret. Quoniam merus chronographus haberi volebat, satis illi visum est ad scopum assequendum ut statueret aliquid alicubi evenisse, et inde quosdam effectus manasse; sed utrum id anno 800 aut anno 802 contigisset, id ille non ut rem gravis momenti curabat, ejus operis proposito tam minutam accuratorem non requirente; quæ tamen temporum inobservantia quibusdam in locis, ubi rei gestæ annum expresserat, illum in anachronismum dejecit, atque non semel in tantum impulit errorem, ut effectum causæ anteponeret. Ut ejusmodi defectui aliquid remedium afferretur, omissaque quoad notationem temporum supplerentur, visum est ut in præsentis operis editione accurata temporis indictio in margine poneretur, quotiescunque apud auctorem erronea est vel omittitur. Quibus autem nixi fundamentis hoc perficiemus plerumque notis ad calcem paginae positis patebit.

Jam quidem diximus Hieronymum Commelinum, anno 1587, Heidelbergæ librum edidisse, cui titulus: *Rerum Britannicarum, id est, Angliæ, Scotiæ, vicinarumque insularum ac regionum, scriptores vetustiores. Pagina 281 hujus operis, sub titulo: De gestis Anglorum libri tres, incerto auctore, continentur excerpta e tribus primis libris Malmesburiensis operis quod inscribitur: Gesta regum Anglorum; sed evidenter patet ex notulis quibusdam, ut: Videntur hic non pauca deesse; multa hic quoque requiri videntur; desunt non-*

(17) *Æneid.* x, 641.

(18) « Præterea non indecens æstimo si multicolori stylo varietur oratio.»

nulla, etc., sed præsertim ex verbis, *incerto auctore*, Commelinum prorsus ignorasse fontem ex quo me. compilator hausisset non alium esse quam Malmesburiense opus, *Gesta regum* (18').

Post editum Commelini volumen, anno nono, Henricus Savilius præclaram syllogem cui titulus: *Scriptores post Bedam præcipui* in lucem edidit, quæ continet Malmesburiensis *Gesta regum Anglorum, Historiam novellam et Gesta pontificum*. In sui libri ad reginam Elizabeth nuncupatione Henricus Savilius justum hoc eonominum Malmesburiensi impertit: « Inter quos cum et narrationis fide, et iudicii maturitate, principem locum tenet Guilielmus Malmesburiensis, homo, ut erant illa tempora, litterate doctus, qui septingentorum plus minus annorum res tanta fide et diligentia pertextuit ut e nostris prope solus historici munus explesse videatur » (19).

Manuscriptus codex juxta quem Savilii volumen prodiit, aut incuriose descriptus, aut incorrecte volumen editum est; gravissimis textus scætet mendis, quibus errorum index, ad calcem operis positus, inadæquatissime medetur. Ex variis in margine allatis notulis evidenter patet Savilium non unius tantum codicis manuscriptorii subsidio editionem suam constituisse. Præsentis libri editori nullus occurrit manuscriptorius qui Savilii textui omnino congruat; regius ms. in Britannico Museo, 15. B. xix propior accedit, sed non omnino convenit. Nulla fretus auctoritate, Savilius opus suum in capitula dividit, a quorum tamen ordine melioris notæ codices non recedunt. Editio vulgo dicta Londinensis cum rarius inveniretur, denuo prelo subjecta fuit, anno 1601, Francofurti, valde majori errorum numero quam editio Londinensis conspersa est; etsi Francofurtensis editor profiteatur se in textu correctiones inseruisse quæ in Londinensis errorum indice signantur.

Præsentis hujus editionis textus e manuscripto circa duodecimi sæculi finem exarato desumitur, qui antea ad Marganense pertinebat monasterium, a Roberto Glocestriæ comite fundatum, viro illo nobili cui opus suum Malmesburiensis dedicavit. Præstantem hunc codicem, qui nunc inter regios manuscriptorios in Britannico Museo (Bibl. Reg. 15. D. II) servatur, post maturum examen, et cum aliis manuscriptoriis diligentem collationem, elegimus, tum quia reliquis emendatior, tum quia supremæ ab auctore operi suo adhibitæ collationis vestigia exhibere visus est. Unus alter ms., qui regio manuscripto congruit, quamvis pluribus sæculis recentior, in D. Thomæ Philipps, Bart., collectione servatur. Ex variis lectionibus, multisque magni momenti mutationibus ubique occurrentibus, constat non una vice opus ad incudem ab auctore revocatum, quatuorque ad minus operis inscripti *Gesta regum Anglorum* et duarum operis cui titulus *Historia novella* codicum distinctarum classium vestigia exstare creditur. Nemo varias lectiones, in notis ad calcem cujusque paginæ hujus editionis positus, allatas inspicere poterit, quin auctorem constantem in corrigendo amplificandoque opere suo curam impendisse concludat. Plurimæ harum mutationum profecto in solis verbis constant, sed maxime ad dictionis elegantiam conferunt. Quibusdam in locis severiora vocabula temperantur molliunturque, integræ sententiarum series adduntur, aliqueque iis quæ prius receperat substituuntur. Non inde tamen inferendum hanc omnem variarum lectionum sarraginem Malmesburiensi ascribendam; per plurimæ enim amanuensium sunt.

Voluminis hujus textus valde ab editione Savilii discrepare videbitur, sed lectionum varietas in notis ad calcem cujusque paginæ indicatur, sub designatione litteræ S. Prima fronte quibusdam forte in mentem veniet nimis multas in diversis mss. ostensas fuisse variationes; sed satis est dicere quod illarum solummodo variationum ratio sit habita, quæ manuscriptum de quo agitur quasi ad particularem classem addicendum designant; at ubi lectionis varietas est oscitantia illius qui ms. descriptis ascribenda, nec ulli particulari classi peculiaris est codex, tunc omisimus. Unam tamen regulam hæc patitur exceptionem. Mss. codices quorum subsidio textum nostrum constitutumus, ad verbum fideliter expressimus; quod si vox quædam manifesto descriptoris errore videtur intrusa, veram lectionem ex aliis mss. mutuamur, errore notato auctoritateque indicata; sed præstans adeo est manuscriptus noster et ita accurate descriptus, ut rarissima sint ejusmodi correctionum specimina.

Ex diligenti variorum mss. collatione certo concluditur diversas esse manuscriptorum editiones vel classes, ad quarum classium aliquam quisque hujus auctoris manuscriptus referri potest.

Præcipui manuscriptorii, quorum facta est collatio, signantur in notis per litteras A. S. C. D. E. F. G. H. K. L. M.

A. *Harleianus manuscriptus* n° 261; *Cottonianus manuscriptus*, Claudius C. 13; *ambo in Britannico Museo*; et D. *Thomæ Philipps manuscriptus* n° 2777.

S. *Savilii textus*, *Londini simul et Francofurti editiones*.

C. *Regius manuscriptus* 15. B. xix; *Harleianus manuscriptus* n° 447; *ambo in Britannico Museo*.

D. *Regius manuscriptus* 15. D. V; *regius manuscriptus* 15. B. xvii; *ambo in Britannico Museo*.

E. *Regius manuscriptus* 15. D. II, in *Britannico Museo*; *sir Thomæ Philipps manuscriptus* n° 8239.

F. *Manuscriptus in bibliotheca collegii Omnium Animarum* (Al. Souls), *Oxonii*, *ejusdem probabiliter classis* ac E.

G. *Bodleianus manuscriptus*, *Laudi* 548, *Oxonii*, *ejusdem, ut apparet, classis* ac L.

H. *Bodleianus manuscriptus*, *Halton* 54 *ut verisimile est, ejusdem classis* ac A.

K. *Bodleianus manuscriptus*, *Bodley* 712, *classi C. congruens*.

L. *Arundel. manuscriptus* n° 35, in *Britannico Museo*; *et manuscriptus collegii Trinitatis, Cantuariæ*, R. 14.

M. *Arundel. manuscriptus*, n° 161, *verbatim transcriptus ex regio manuscripto* 15. D. V.

Alios codices excussimus qui Oxonii, Cantuariæ, in Britannico Museo, et in bibliotheca D. Thomæ Phil-

(18') Tria tamen ultima capita Commelini voluminis in nullo Malmesburiensis nunc exstanti codice reperire est; itaque satis probabile videtur quod ms. compilator, ex quo Commelinus librum suum composuit, aliam materiam in opus suum introduxerat, ex alio fonte haustam. Exceptis tribus his capitibus, Thomæ Philipps M. S., N° 237, cum illo ex quo Commelinus librum suum composuit plane congruit.

(19) Malmesburiensis librum ex Latino in Anglicum sermonem transtulit D. Simonds d'Ewes; sed nunquam sui laboris fructum in lucem protulit; at R. Joannes Sharpius anno 1815 hujus auctoris translationem edidit. Sharpii adnotationes semper eruditione sunt refertæ. Quantum editor periti hujus interpretis scientia perusus fuerit, ex notis ad calcem cujusque paginæ inscriptis patescet.

lippi servantur; cum vero ex aliquo inter exemplaria superius memorata transumpti videntur, necesse non visum est illos prioribus annumerare.

Sunt forte quibus præsens editio nimio notarum onere pressa videbitur; sed in memoriam revocandum est, quod peculiaris Malmesburiensis Historiæ scopus, in multis locis, quoddam commentarium vel adnotationem ad textum necessario requirit; ferequæ nihil actum est quod non aut auctoris sententiam elucidet, aut lectorem a gravi labore eximat, opera requirendi quæ non semper ad manum sunt. Semper et ubique, ut sentimus, quæ afferuntur iis stant argumentis quæ vel e contemporaneis fontibus, vel e magis accessibili auctoritate desunt.

Prævias has adnotationes claudere nequit Editor, quin debitas grates referat amicis, quorum ope dum hoc opus prelo subiciebatur adjutus est; sed præsertim sir Harris Nicolas, G. C. M. G., et Joanni Holmes, esq. Britannici Musci. Thomæ Philipps, Bart. non Editoris tantum grates speciali modo sunt debite, sed et Angliæ Historiæ Societatis, eo quod plures maximi pretii Malmesburienses mss. benignissime Editori, collationis causa, commodaverit. Nec etiam æquus esset Editor erga Samuelem Bentley, si publice non agnosceret quantum huic operi inservierint peritia et assiduitas quæ in typographica ejus officina vigent; ii soli, quibus ejusmodi operis prelo subijciendi onus incubuit, adæquate existimare queunt quantum utilitatis typographi vigilantia et sagacitati debere possit editor.

His observationibus finem imponere nequit editor, tacito fratris sui, Willelmi Hardy, nomine, a quo constantem pretiosamque in conferendis manuscriptis, mendisque corrigendis opem recepit. Quod si tantum auxilium manui alienæ referret acceptum, hic pro certo tam inadæquatam agnitionem satis non habuisset.

Record Office, Tower, Maii 22, 1841.

(20) **EPISTOLA AUCTORIS,**
ROBERTO CONSULI GLOECESTRENSI,
HENRICI REGIS FILIO,

DICATA

Domino venerabili et famoso comiti (21) ROBERTO, A filio regis, WILLELMUS Malmesburie monachus salutes, et, si quas valet, orationes.

Virtus clarorum virorum illud vel maxime laudandum in se commendat, quod etiam longe positorem animos ad se diligendum invitat; unde inferiores superiorum virtutes faciunt suas, dum earum adorant vestigia, ad quarum aspirare non valent exempla. Porro totum ad majorum redundat gloriam, quod ipsi et bonum faciunt, et minores ad se amandum accendunt. Vestrum est igitur, o duces, si quid boni facimus; vestrum profecto si quid dignum memoria scribimus; vestra industria nobis est incitamento ut, quia pericula vestra paci nostræ impenditis, vos vicissim per labores nostros omni ævo inlarescat. Hinc est quod Gesta regum Anglorum, quæ nuper edidi, vobis potissimum (22) consecranda credidi, domine Comes, venerabilis et merito amabilis. Nullum enim magis decet bonarum artium fautorem esse quam te, cui athesit magnanimitas avi, munificencia patris, prudentia patris; quos cum æmulus industriæ lineamentis representes, illud peculiare gloriæ tuæ facis quod

(20) *Epistola.* In mss. e. a. hæc dedicatio in fine libri in occurrit; in codd. a. k. in principio operis legitur; in aliis vero (a. g. h. l.) deest.

(21) *Roberto filio regis.* Robertus Glocestriæ comes, spu ius Henrici I regis filius. Maldam, alias Mabellam, uxorem duxit, nata majorem Roberti

litteratos, quos vel invidia famæ vel tenuitas fortunæ fecit obscuros. Quia enim natura indulget sibi, quod quis probat in se ipso non improbat in altero, consentaneos igitur sibi mores experiuntur in te litterati, quos citra intellectum ullius acrimoniæ benignus aspicias, jocundus admittis (23), invitatus dimittis. Nihil plane in te mutavit fortunæ amplitudo, nisi ut pene tantum benefacere posses quantum velles. Suscipe ergo, virorum clarissime, opus, in quo te quasi ex speculo videas; dum intelliget tuæ serenitatis assensus ante te summorum procerum imitatum facta quam audires nomina. Continentiam autem (24) operis prologus primi libri exponit; quem si placuerit legere, materiam totam poteris de compendio colligere. Illud a vestra dignitate impetratum velim, ut non mihi veretur vitio quod sæpe per excessum alias quam in (25) Angliæ peregrinatorum narratio; volo enim hoc opus esse multarum historiarum breviarum, quantumvis a majori parte vocaverim Gesta regum Anglorum.

Fitz-Hamon coheredem, quæ in suo hæreditario jure Glocestriæ decus obtinuit.

(22) *Consecranda.* d. e.; *consectanda,* c.

(23) *Invitatus.* d. e.; *munificus,* s; *munus,* c.

(24) *Operis.* d. e.; *hujus operis,* s. c.

(25) *Anglia.* d. e.; *gente nostra,* s. c.